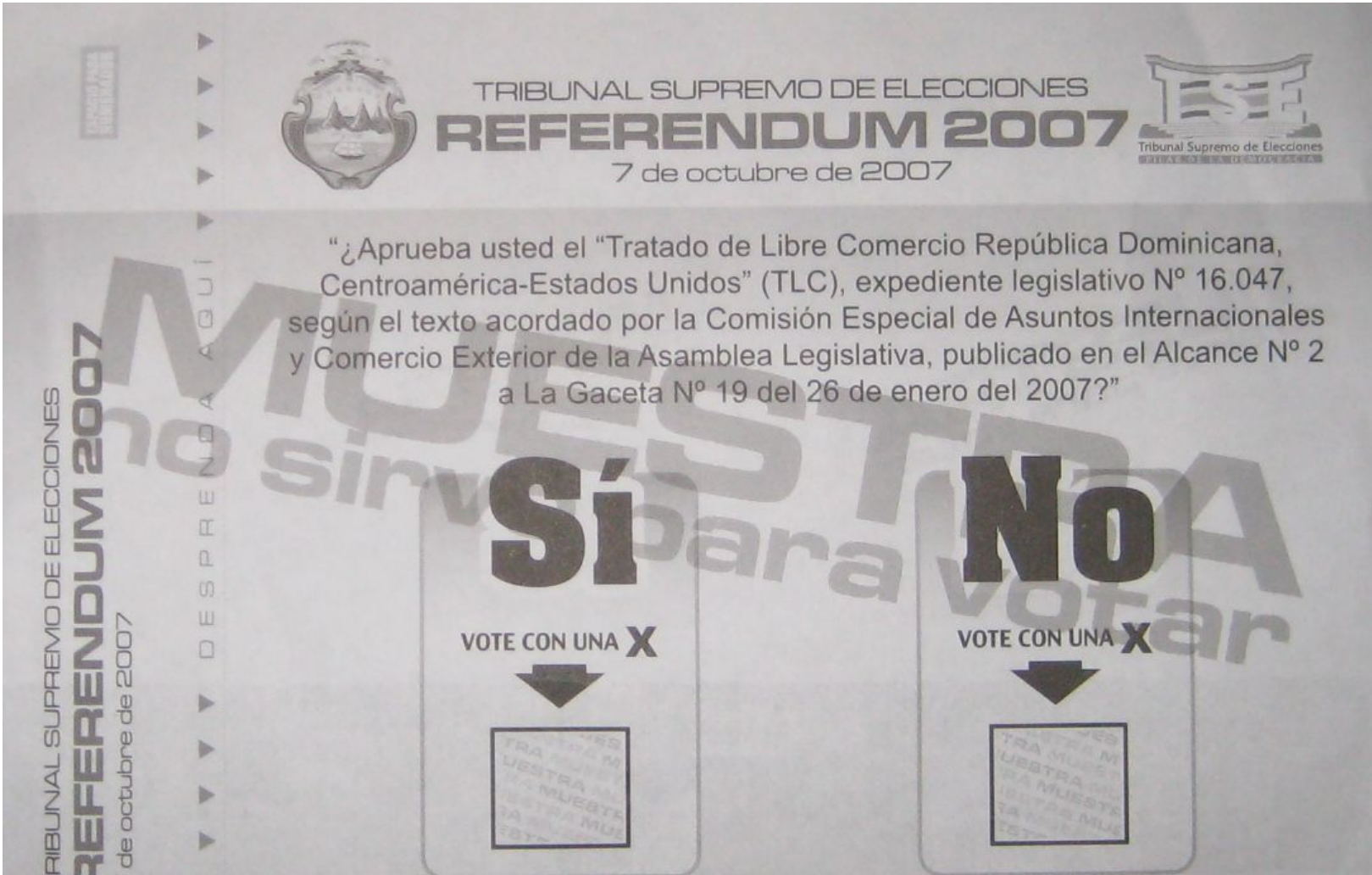

Rapportage

Commissie Referendum Bonaire 2009

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	1
Voorwoord.....	2
Samenstelling Referendumcommissie Bonaire 2009	3
Aanduiding taken.....	4
Verslag	5
Algemene opmerkingen.....	5
De referendumdatum	5
De referendumvraag.....	9
Criteria voor deelname aan het referendum.....	12
Informatievoorziening	14
Referendum Uitvoeringscommissie.....	15
Additionele kaders	15
Juridische kaders.....	16
Technische en logistieke / organisatorische kaders	16
Huisstijl referendum en RUC.....	17
Personele kaders.....	17
Financiële kaders	18
Tot slot	19
Aanbevelingen in één oogopslag.....	20

Voorwoord

Voor u ligt het verslag van de Referendumcommissie Bonaire 2009. Deze commissie is per Eilandbesluit van dinsdag 22 september 2009 ingesteld nadat de Eilandsraad van Bonaire op 15 september 2009 per besluit van de raad heeft besloten dat deze commissie ingesteld wordt. De raad heeft de commissie opgedragen voorbereidend werk te verrichten in verband met een te houden referendum betreffende de staatkundige en staatsrechtelijke ontwikkelingen die Bonaire direct treffen in de eigen constitutionele positie. Het voorbereidend werk is in het bijzonder gericht op het beantwoorden van vragen van de raad en het doen van aanbevelingen op het gebied van de gevraagde onderwerpen.

Bij de werkzaamheden heeft de commissie de steun genoten van de heer W. Cecilia, waarnemend eilandsecretaris van het Eilandgebied Bonaire, die dankzij de medewerking van eilandsecretaris mr. N. Gonzalez, aan de commissie ter beschikking is gesteld. De commissieleden waren zeer betrokken bij het werk dat moest leiden tot het product van deze commissie. Sinds de instelling heeft de commissie elke werkdag vergaderd tot en met 30 september. en discussies werden zeer zakelijk en kernachtig gevoerd om te komen tot de commissievoorstellen aan de raad. De discussies konden vaak efficiënt worden gevoerd dankzij de schriftelijke bijdragen van enkele leden. Hiervoor een woord van dank van mijn zijde. Een woord van dank ook aan de door de commissie gekozen vice-voorzitter, de heer mr. E. Abdul, die bij de afwezigheid van de voorzitter deze taak op zich heeft genomen.

De commissie beoogd met dit verslag te voldoen aan de aanwijzing van de Eilandsraad dat de commissie over haar bevindingen aan de raad rapporteert. Wanneer de commissie meerdere opties had werd op democratische wijze een commissievoorkeur bepaald. De minderheidsstandpunten zijn ook opgenomen in dit rapport, zodat de Eilandsraad daar ook kennis van kan nemen. De uiteindelijke beslissingen op alle punten zijn natuurlijk zoals het hoort aan de Eilandsraad. De commissie hoopt met dit verslag te hebben bijgedragen aan een goed geïnformeerde en weloverwogen besluitvorming door de Eilandsraad van Bonaire. Moge de raad met wijsheid haar besluiten over het te organiseren referendum nemen.

mr.dr. G.A.E. Thodé

Voorzitter van de Referendumcommissie Bonaire 2009

30 september 2009

Samenstelling Referendumcommissie Bonaire 2009

Conform het besluit van de Eilandsraad is de commissie samengesteld met vijf personen, te weten één vertegenwoordiger van elk van de drie fracties in de Eilandsraad en één vertegenwoordiger van de beweging Awor te Ora. De Eilandsraad heeft bepaald dat de gezaghebber van het Eilandgebied Bonaire voorzitter is.

mr. E. Abdul

Vertegenwoordiger Awor T'e Ora (verkort aangeduid als ATO)

A. Emerenciana

Vertegenwoordiger Eilandsraadfractie Anthony Nicolaas (verkort aangeduid als FAN)

J. Levenstone

Vertegenwoordiger Eilandsraadfractie UPB (verkort aangeduid als UPB)

R. Martha

Vertegenwoordiger Eilandsraadfractie ADB (verkort aangeduid als ADB)

mr.dr. Glenn Thodé

Gezaghebber Eilandgebied Bonaire (verkort aangeduid als vz)

Aanduiding taken

De commissie heeft gezien de korte tijd die haar is gegund om haar voorbereidende werk te verrichten de opgedragen taken pragmatisch aangepakt. De verschillende vragen zijn gegroepeerd in de volgende thema's en zijn in een volgens de commissie logische volgorde behandeld. De vraag of het wenselijk is om een referendum te houden is niet door de commissie in behandeling genomen. De commissie is er vanuit gegaan dat dit vraagstuk voor de Eilandsraad een gepasseerd station is omdat de raad te kennen heeft gegeven een referendum te willen houden. De thema's die de commissie heeft behandeld kunnen kort als volgt worden weergegeven.

1. De datum waarop het referendum kan worden gehouden.
2. De vraag dat aan de stemmers wordt voorgelegd.
3. Criteria voor participatie aan het referendum.
4. Het informeren van de gemeenschap over het referendum.
5. Andere kaders voor de deugdelijkheid van het referendum.
6. De uitvoeringscommissie voor het referendum met profielen voor de leden.

De commissie heeft bij elke vergadering de drie eerste punten uitvoerig behandeld. De drie laatste punten zijn vooral in de laatste drie vergaderingen ruim in behandeling genomen. De besluiten van de commissie zijn genomen op 30 september 2009. De notulen van de besluiten zijn goedgekeurd in een vergadering op 2 oktober 2009.

Verslag

Algemene opmerkingen

De commissie acht het van belang om in deze rapportage enige algemene opmerkingen te plaatsen om haar werkwijze en de insteek van dit verslag te verklaren. Na deze algemene opmerkingen volgt het deel van deze rapportage dat een weergave bevat van de behandeling door de commissie van de hierboven aangeduide punten. Daarin vindt de lezer van dit rapport een kort verslag van de gedachtevorming in de commissie en aan het slot van elk onderwerp is samenvattend kernachtig het advies van de commissie aan de Eilandsraad weergegeven.

De ideeën en gedachten die door de leden van de commissie naar voren zijn gebracht zullen in dit verslagdeel kort en bondig worden vastgelegd. De commissie achtte het van belang om de namen van de leden te noemen bij de standpunten en voorstellen die in dit rapport zijn opgenomen. Daarnaast wordt aangegeven hoe de commissie aan de hand van deze ideeën en gedachten een advies naar de Eilandsraad heeft geformuleerd. Er is vanaf de eerste vergadering van de commissie afgesproken dat alle tijdens de bijeenkomsten besproken standpunten die van belang zijn voor de advisering in het verslag worden opgenomen. Dit betekent dat de lezer de totstandkoming van de adviezen van de referendumcommissie aan de eilandsraad zal kunnen nagaan. Deze adviezen zijn gebaseerd op de keuze van een meerderheid binnen de commissie voor deze standpunten. De commissie wou echter de minderheidsstandpunten niet aan de raad onthouden en het is om deze reden dat ook over deze standpunten in dit verslag worden gerapporteerd. Wanneer een lid een schriftelijke bijdrage heeft geleverd, wordt deze integraal als bijlage aan dit rapport toegevoegd. Het is de wens van de commissie dat de Eilandsraad kennis neemt van zoveel overweging als mogelijk vóór het nemen van de besluiten aangaande het referendum. Een weloverwogen en goed geïnformeerd besluit is te verkiezen boven een mager gefundeerd besluit.

De referendumdatum

De commissie heeft de Statenverkiezingen als ijkpunt genomen voor de besprekingen rond de referendumdatum. Deze keuze is gebaseerd op de door de Eilandsraad geuite wens om een datum vast te stellen dat niet later zou vallen dan de dag waarop de verkiezing voor de Staten van de Nederlandse Antillen worden gehouden. De datum voor de genoemde verkiezing is 22 januari 2010.

Tijdens de vergaderingen is door de commissieleden overwogen welke argumenten doorslaggevend zouden zijn om het referendum te houden op een datum dat valt vóór, op en na de verkiezingen voor de Staten van de Nederlandse Antillen. De leden van de

commissie waren gauw van mening dat het niet aan te raden is om het referendum op dezelfde datum te houden als de verkiezingen van de Staten van de Nederlandse Antillen. De belangrijkste redenering hierbij is dat de commissieleden het risico dat het stemgedrag betreffende de referendumvraag wordt vereenzelvigd met de keuze voor hun vertegenwoordiger in de Staten. De commissie vindt dat deze twee keuzes onafhankelijk van elkaar beschouwd moeten kunnen worden. Een andere datum dan 22 januari 2010 is daarom aan te bevelen. De commissieleden waren tevens allen bezorgd met de waarschijnlijke samenloop van de informatiecampagne voor het referendum en de verkiezingscampagne voor de Statenverkiezing van 22 januari 2010. Er is daarbij herhaaldelijk erover gesproken dat deze samenloop de informatievoorziening en de besluitvorming betreffende het referendum zou contamineren met verkiezingsaspecten. Door de leden van de commissie zijn aan de hand van deze gezamenlijk gevoelde zorg drie data voorgesteld, te weten 11 december 2009, 15 januari 2010 en 19 maart 2010. Deze drie data vallen allen op een vrijdag, wat een traditioneel stemdatum is in Bonaire. Daarnaast wordt elk van de voorgestelde data vanwege de volgende omstandigheden voorgesteld.

- 11 december 2009
 - Deze datum wordt voorgesteld door de heer Levenstone (UPB) omdat het resultaat van het referendum in dat geval bekend zal zijn vóór 15 december 2009. 15 december 2009 is volgens de heer Levenstone van belang, omdat op die dag de meest belangrijke regelgeving voor de nieuwe status van Bonaire in relatie tot het Koninkrijk der Nederlanden en het land Nederland door de Rijksministerraad zal worden behandeld. Ook zal de informatiecampagne kort en kernachtig moeten zijn en het referendum plaatsvinden vóór de Statenverkiezing van de Nederlandse Antillen. Daarnaast is in dit geval het referendum verder verwijderd van de verkiezingsdatum voor de Staten.
 - Bedenkingen die in de commissie zijn besproken bij deze datum komen erop neer dat er bij de keuze hiervoor te weinig tijd beschikbaar is om de deelnemers aan het referendum te bereiken met deugdelijke informatie. Ook is het risico dat de tijd te kort zal zijn voor een zodanig deugdelijke voorbereiding dat de sanctionering van het referendum door de Verenigde Naties bij deze datum in gevaar kan komen.

- 15 januari 2010
 - Deze datum wordt voorgesteld door de heer Martha (ADB) omdat het referendum dan één week voor de Statenverkiezing zal plaatsvinden. De redenering is dat allerlei omstandigheden vervuld zullen moeten zijn voor de Statenverkiezing. Deze zullen kunnen worden gebruikt voor het referendum. Zo is het bijvoorbeeld wenselijk dat voor zowel het referendum als voor de Statenverkiezing internationale observatoren naar Bonaire komen. Het combineren van deze middelen voor het houden van het referendum en de Statenverkiezingen is dan mogelijk. Wanneer deze data slechts één week van elkaar verwijderd zijn wordt aan het algemene bezwaar van referendum en Statenverkiezing op dezelfde dag tegemoet worden gekomen alsook worden bespaard op middelen voor het houden van het referendum. Hierdoor kan zo optimaal mogelijk gebruik worden gemaakt van de inherente aandacht en scherpste die de kiezer heeft wanneer campagne wordt gevoerd. De informatievoorziening voor het referendum zal daar voordeel aan kunnen hebben.
 - Een bedenking die in de commissie is besproken bij deze datum komt erop neer dat er bij de keuze hiervoor de deelnemers aan het referendum meer dan bij andere data beïnvloed kunnen worden door de strijd en de campagne rond de Statenverkiezingen. Daarnaast was ook de opvatting geuit, door de heer Emerenciana (FAN), dat het niet gewenst is dat de referendumdatum effect zou hebben op de legislatieve processen betreffende WOLBES en andere belangrijke wetgeving voor de ontmanteling van de Nederlandse Antillen en het ontstaan van nieuwe entiteiten binnen het Koninkrijk. Deze gedachte had de instemming van andere leden in de commissie. Het is de commissie niet duidelijk geworden of bij de keuze voor deze datum dit het geval zal zijn.
- 19 maart 2010.
 - Deze datum wordt door de heer Abdul (ATO) vooral voorgesteld om de volgende redenen:
 - Het betreft een andere datum dan die van de Statenverkiezingen. Hierdoor worden vele discussies voorkomen over mogelijke verwarring tussen de verkiezing en het referendum. Ook kunnen, indien wenselijk, andere criteria

voor de participatie aan de Statenverkiezing en aan het referendum worden gehanteerd.

- Van belang is een 'geïnformeerde wilsuïting' van de deelnemers aan het referendum. Door te kiezen voor deze datum is er een significante hoeveelheid tijd verstreken na de Statenverkiezing, zodat de deelnemers minder bevangen door de campagne daarvoor en meer geïnformeerd op het gebied van het referendum hun keuze kunnen bepalen en maken.
- Een periode van ongeveer twee maanden wordt gesteld voldoende te zijn om de gemeenschap te voorzien van informatie over de belangrijke referendumvraag, waarbij de relevantie van de Statenverkiezingen kleiner zal zijn dan bij een referendum vóór of tijdens de Statenverkiezing. Dit is van belang om de door de commissie als zorgwekkend aangegeven contaminatie tussen de politieke campagne voor de Statenverkiezing en de informatievoorziening rond de keuzes van het referendum te verminderen. Op dit punt was er in de commissie veel sympathie voor dit voorstel.
- Bedenkingen die in de commissie zijn besproken bij deze datum zijn allemaal gerelateerd aan het gegeven dat het referendum dan plaatsvindt na de door de Eilandsraad gewenste uiterste datum. Daarnaast geldt ook hierbij de besproken gedachte dat het niet gewenst is dat de referendumdatum effect zou hebben op de legislatieve processen betreffende WOLBES en andere belangrijke wetgeving voor de ontmanteling van de Nederlandse Antillen en het ontstaan van nieuwe entiteiten binnen het Koninkrijk. Net als bij 15 januari 2010 is het de commissie niet duidelijk geworden of bij de keuze voor deze datum dit het geval zal zijn.

Na de drie aangegeven data te hebben bediscussieerd is in een stemmingsproces door de referendumcommissie ervoor gekozen om de Eilandsraad te adviseren om het referendum te houden op 15 januari 2010. Dit is één week voor de verkiezingen voor de Staten van de Nederlandse Antillen. Het stemmingsproces was ging in twee fases. In de eerste fase moest de commissie kiezen of de datum vóór of na de Statenverkiezing mocht vallen. Daarbij kozen de leden Levenstone, Martha en Thodé ervoor dat het referendum vóór de Statenverkiezing moest plaatsvinden. De heren Abdul en Emerenciana kozen voor een datum na de Statenverkiezing. Daarna werd in een tweede

fase gestemd op de twee voorgestelde data die vallen vóór 22 januari 2010, te weten 11 december 2009 en 15 januari 2010. De datum van 11 december 2009 krijgt twee stemmen voor (Levenstone (UPB) en Thodé (vz)) en drie tegen (Abdul (ATO), Emerenciana (FAN) en Martha (ADB)) en wordt daardoor verworpen. Daarna wordt de datum van 15 januari 2010 ter stemming gebracht. De leden Abdul (ATO), Emerenciana (FAN) en Martha (ADB) stemmen voor en Levenstone (UPB) en Thodé (vz) stemmen tegen. De datum 15 januari 2010 wordt daarom aangenomen als de datum dat door de commissie wordt aanbevolen aan de Eilandsraad. Beknopt zijn de redenen om deze datum te adviseren de volgende:

- Het referendum vindt plaats vóór de Statenverkiezing;
- De datum is nabij de Statenverkiezing – dezelfde infrastructuur en middelen kunnen in beide gevallen worden gebruikt;
- Er is voldoende tijd om de voorlichting deugdelijk te doen plaatsvinden;
- Er is minder kans dat tijdens het stemmen verwevenheid met de Statenverkiezing plaatsvindt;
- De kans op vertraging van het staatkundig proces is kleiner.

De commissie wenst aan te geven dat tijdens de discussie is gebleken dat elk van de voorgestelde data voordelen en nadelen kent. De keuze voor de geadviseerde datum is daardoor een gevolg van een voor deze datum positief uitgevallen balans na het afwegen van de voordelen tegenover de nadelen van deze datum.

Samenvattend; de commissie adviseert de Eilandsraad om de referendumdatum te bepalen op 15 januari 2010.

De referendumvraag

Een referendum dient een heldere, eenduidige en onderscheidende vraag aan de geraadpleegde personen voor te leggen. De commissie heeft zich gebogen over twee vragen, welke door de leden zijn voorgesteld. Voordat de commissie zich voor het laatst heeft gebogen over de referendumvraag heeft deze informatie ingewonnen bij de Commissaris voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba, de heer Henk Kamp. De voorzitter van de commissie heeft de leden gevraagd of zij met deze informatiesessie akkoord kunnen gegaan. De reden om dit te vragen ligt in de opvatting van de commissie dat het erg belangrijk is om de Eilandsraad zo correct, volledig en gebalanceerd als mogelijk is te informeren over het referendum. Het belang daarvan is dat de Eilandsraad uiteindelijk zelf dient te beslissen over alle vragen waarover de commissie zich heeft gebogen. Het is

van belang om de Eilandsraad daarbij ook van broninformatie te voorzien. Doordat de referendumvraag het karakter van het referendum bepaalt en vergaande gevolgen kan hebben voor de relatie en verhouding tussen Nederland en Bonaire is ervoor gekozen om van Nederland zelf te vernemen hoe deze tegen de mogelijke alternatieven en de mogelijke gevolgen aan kijkt. De heer Henk Kamp vertegenwoordigt Nederland en heeft als zodanig gecommuniceerd wat de opvattingen van deze Koninkrijkspartner mogelijk zal zijn. De commissie heeft vóór bedoelde infosessie intern afgesproken dat geen discussie zal worden aangegaan maar dat de commissie zal luisteren en verhelderende vragen zal stellen en heeft zich hieraan gehouden. Na de infosessie stelt de heer Abdul (ATO) meteen voor de informatie integraal op te nemen in het rapport. De commissie neemt dit voorstel aan. De voorzitter ontvangt op 2 oktober een verslag van de Commissaris BES en na het doorlezen hiervan besluit de commissie om deze integraal aan dit rapport te voegen, zij het dat het als bijlage wordt gevoegd aan het rapport en dat de commissie hierbij daarnaar wilt verwijzen. Dit reduceert de ruimte voor interpretatieve modificaties door de commissie en de mate van speculatie over de houding van Nederland.

Na het vertrek van de Commissaris BES gaat de vergadering over tot de orde van de dag en bij agendapunt 6 komt later de referendumvraag aan de orde. Er komen twee voorstelvragen voor het referendum op tafel. Het eerste voorstel voor de referendumvraag wordt door de heer Abdul (ATO) in een versie van 30 september 2009 voorgedragen en luidt als volgt:

- Laso direkto ku Hulanda mester ta un asosashon liber na lugá di integrashon?

Si No

- Moet de directe band met Nederland een vrije associatie zijn in plaats van integratie?

Ja Nee

Volgens de heer Abdul (ATO) dient deze vraag gesteld te worden omdat dit twee van de drie, op VN resolutie 1541 gestoelde internationaalrechtelijk erkende alternatieven zijn om van het zelfbeschikkingsrecht gebruik te maken. Naar het derde alternatief, welke volledige onafhankelijkheid inhoudt, zou niet gevraagd hoeven te worden omdat Bonaire in het referendum van september 2004 heeft gekozen voor een directe band met Nederland. Met deze vraag wil de heer Abdul in een oogopslag duidelijkheid scheppen voor de bevolking en de volksvertegenwoordigers.

Bij deze vraagstelling wordt 'het zijn van openbaar lichaam' gelijk gesteld aan de keuze 'integratie' en de keuze 'vrije associatie met Nederland' wordt als alternatief daaraan voorgesteld zonder verdere vergelijking of gelijkstelling met een bestaand arrangement. Met een keuze voor deze optie, zo wordt gesteld, krijgt de Eilandsraad het mandaat om richting vrije associatie te koersen.

Het tweede voorstel voor de referendumvraag wordt door een combinatie van vragen door de heren Levenstone (UPB) en Thodé (vz) voorgedragen en luidt als volgt:

- Bo ta bai di akuerdo ku e kontenido aktual di e laso direkto ku Hulanda?
Si No

- Gaat u akkoord met de huidige invulling van de directe band met Nederland?
Ja Nee

Deze vraagstelling wordt als volgt onderbouwd. In 2004 heeft Bonaire gebruik gemaakt van haar zelfbeschikkingsrecht door te kiezen tussen een aantal aan haar voorgelegde keuzes voor een staatkundige toekomst in relatie tot de andere partners binnen het Koninkrijk dan wel een voortbestaan buiten het Koninkrijk. Deze keuzes werden voorgelegd in vier formuleringen; wil Bonaire een Eilandgebied binnen de Nederlandse Antillen blijven, of een directe band met Nederland aangaan, of een autonoom land binnen het Koninkrijk der Nederlanden worden of volledig onafhankelijk als soeverein land buiten het Koninkrijk der Nederlanden haar toekomst tegemoet gaan. Bonaire heeft toen gekozen voor een directe band met het land Nederland binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Er is in 2004 in de referendumverordening bepaald dat de invulling van de keuze van Bonaire, zijnde een directe band met Nederland, via referendum aan Bonaire zou worden voorgelegd indien binnen de Eilandsraad geen consensus zou bestaan over de wenselijkheid van die uiteindelijke invulling.

De voorzitter brengt de twee voorstellen ter stemming. De heren Abdul (ATO), Emerenciana (FAN) en Martha (ADB) stemmen vóór het voorstel van de heer Abdul (ATO) en de heren Levenstone (UPB) en Thodé (vz) stemmen tegen. De heren Levenstone (UPB) en Thodé (vz) stemmen vóór het voorstel van Levenstone (UPB) en Thodé (vz) en de heren Abdul (ATO), Emerenciana (FAN) en Martha (ADB) stemmen tegen. Geconcludeerd wordt dat het voorstel van de heer Abdul door de commissie als advies wordt meegegeven aan de Eilandsraad. De commissie wenst niettemin haar standpunt te herhalen, dat het de Eilandsraad is die uiteindelijk beslist wat de referendumvraag zal dienen te zijn. De commissie is van mening dat de Eilandsraad

daarbij de geadviseerde vraagstelling dient te beschouwen naast het alternatief van de minderheid en mogelijk open moet staan voor externe adviezen met betrekking tot de vraagstelling van het referendum.

Samenvattend; de Referendumcommissie Bonaire 2009 adviseert aan de Eilandsraad om de volgende vraag aan Bonaire voor te leggen.

- Laso direkto ku Hulanda mester ta un asosashon liber na lugá di integrashon?

Si No

- Moet de directe band met Nederland een vrije associatie zijn in plaats van integratie?

Ja Nee

Criteria voor deelname aan het referendum

De Eilandsraad heeft de referendumcommissie om advies gevraagd bij de vraag wie aan het referendum zullen kunnen deelnemen als 'kiezer'. Voordat de commissie zich over dit onderwerp zou buigen heeft de heer Levenstone (UPB) een bijdrage aan de discussie hierover geleverd door een document bij de commissie in te brengen. Dit document is een nota aan de Stichting Onima Totaal te Rotterdam met de titel 'Het actief kiesrecht voor 'uitlandige Antillianen'. Auteur hiervan is de advocaat mr.dr.s. R.A. van der Hansz. De commissie heeft kennis genomen van de inhoud daarvan en dit document is ter kennisname door de raad als bijlage toegevoegd aan dit rapport.

De commissie heeft als ijkpunt voor het bepalen van de criteria voor deelname aan het referendum de grootheid 'verbondenheid aan Bonaire' geselecteerd. Vanuit dit ijkpunt zijn verschillende gedachten naar voren gekomen. Maar op het moment van het formuleren van het advies aan de Eilandsraad waren twee alternatieven aan de commissie voorgelegd. Het eerste voorstel is ingebracht door de heer Abdul (ATO) en het tweede voorstel was voorgesteld door de heer Thodé (vz) aan de hand van het voorstel van de heer Abdul (ATO).

Het voorstel van Abdul houdt in dat twee bepalingen in het nog te ontwerpen referendumverordening worden opgenomen waarop de deelname wordt gegrond en tevens wordt beperkt:

'Aan het referendum kan worden deelgenomen door degenen, die 50 dagen voor de datum van het referendum 5 jaar onafgebroken ingezetenen zijn van Bonaire, mits zij Nederlander zijn en op de dag van het referendum de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt'.

‘Niet-Nederlanders kunnen eveneens deelnemen aan het referendum, mits zij 50 dagen voor het referendum 10 jaar onafgebroken ingezetenen zijn van Bonaire en op de dag van het referendum de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt.’

Het alternatief van lid Thodé luidt als volgt:

‘Aan het referendum kan worden deelgenomen door degenen, die 50 dagen voor de datum van het referendum ingezetenen zijn van Bonaire, mits zij Nederlander zijn en op de dag van het referendum de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt.’

‘Niet-Nederlanders kunnen eveneens deelnemen aan het referendum, mits zij 50 dagen voor het referendum 5 jaar onafgebroken ingezetenen zijn van Bonaire en op de dag van het referendum de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt.’

De gedachte hierbij is om met het referendum nauw aan te sluiten bij het reguliere stemrecht voor de Staten van de Nederlandse Antillen en voor de Eilandsraad van Bonaire. Daarnaast speelt een rol de gedachte dat in het vreemdelingenrecht wordt aangenomen dat vreemdelingen na een legaal onafgebroken verblijf van minstens 5 jaren er een ‘sterk verblijfsrecht’ ontstaat. Dit sterk verblijfsrecht is een exponent van de verbondenheid van de vreemdeling aan de gemeenschap en de toekomst van Bonaire.

Nadat van beide voorstellen is kennisgenomen gaat de commissie over tot het kiezen van één voorstel als advies voor de Eilandsraad. Het voorstel van Abdul krijgt de steun van de leden Abdul (ATO), Emerenciana (FAN) en Martha (ADB). De leden Levenstone (UPB) en Thodé (vz) stemmen tegen dit voorstel. Het voorstel van Levenstone en Thodé krijgt de steun van de leden Levenstone (UPB) en Thodé (vz). De leden Abdul (ATO), Emerenciana (FAN) en Martha (ADB) stemmen tegen dit voorstel. Het voorstel van Abdul (ATO) wordt aangenomen als advies voor de Eilandsraad. Lid Levenstone (UPB) vindt dat bij het aanvaarden van dit voorstel door de Eilandsraad een aanzienlijke groep mensen zal uitsluiten, waaronder Bonaireianen zelf, maar ook Antillianen, Arubanen en Europese Nederlanders die zich de laatste tijd op Bonaire hebben gevestigd. Als voorbeeld wordt aangehaald dat pas afgestudeerde en teruggekeerde Bonaireianen op deze wijze niet kunnen deelnemen. Lid Thodé (vz) merkt op dat hij het advies te beperkend vindt omdat daarbij zeer betrokken nieuwkomers, onder meer de gezaghebber van het eilandgebied Bonaire zelf, niet aan het referendum zullen kunnen deelnemen. De heer Martha (ADB) stelt dat voor het bepalen van de verbondenheid offers moeten worden gebracht, waaronder hoort het uitsluiten van Bonerianen die na enige tijd buiten Bonaire hebben gewoond en net terugzijn. Deze opmerking vindt instemming van de heren Abdul (ATO) en Emerenciana (FAN).

Samenvattend; de commissie adviseert de Eilandsraad om de volgende regel voor het bepalen van deelname aan het referendum op te nemen in het Referendumverordening.

‘Aan het referendum kan worden deelgenomen door degenen, die 50 dagen voor de datum van het referendum 5 jaar onafgebroken ingezetenen zijn van Bonaire, mits zij Nederlander zijn en op de dag van het referendum de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt’.

‘Niet-Nederlanders kunnen eveneens deelnemen aan het referendum, mits zij 50 dagen voor het referendum 10 jaar onafgebroken ingezetenen zijn van Bonaire en op de dag van het referendum de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt.’

Informatievoorziening

De commissie is bij dit onderwerp ervan uitgegaan dat het vanzelfsprekend is dat het te Bonaire gehouden referendum voldoet aan internationale regels en normen. Gedacht wordt aan instemming van de Verenigde Naties voor het gehouden referendum. Het moet een kans bieden aan Bonaire om haar wensen of haar wil kenbaar te maken. Een zeer belangrijke voorwaarde daarvoor is dat de overheid, die immers het volk wenst te raadplegen, ervoor zorgt dat de geraadpleegde personen zo goed mogelijk zijn geïnformeerd over de keuzemogelijkheden die er zijn, zo goed mogelijk op de hoogte zijn van de gevolgen van elk van de verschillende keuzes die zij hebben. Indien een standpunt wordt bepaald nadat op zo volledig en objectief mogelijke wijze informatie is ingewonnen, kan werkelijk worden gesproken van een vrije wilsuiting. Indien dit niet het geval is, is er ruimte om te speculeren over sturing van de keuze of van misleiding over de vorm of de feiten. Simpel gezegd; zonder een objectieve, transparante en volledige informatiecampagne over het onderwerp van het referendum zal de volksraadpleging haar doel, een vrije wilsuiting van Bonaire, niet treffen.

De commissie vindt het belangrijk dat idealiter ongeveer drie (3) maanden voor het referendum kan worden begonnen met de informatievoorziening aan de potentiële deelnemers aan het referendum. Een periode van twee (2) maanden achtte de commissie niettemin nog steeds adequaat. In de discussie over de data van 11 december 2009 en 19 maart 2010 is dit punt herhaaldelijk aangesneden en juist bevonden.

De referendumcommissie wenst een zorgpunt onder de aandacht van de Eilandsraad te brengen. De omstandigheid dat op 22 januari 2010 verkiezingen zullen plaatsvinden voor de Staten van de Nederlandse Antillen maakt de informatievoorziening naar de gemeenschap van Bonaire nog relevanter maar ook nog lastiger en kritischer. Om onder

zulke omstandigheden informatie over de referendumvraag gescheiden te houden van de verkiezingsbeloftes en partijgebonden loyaliteiten

Over de inhoud van de informatiecampagne wenst de commissie nog geen gedetailleerde uitspraken te doen. Dit is namelijk ondermeer afhankelijk van de omstandigheden zoals de referendumvraag en nog andere omstandigheden welke op dit moment lastig zijn te voorzien.

Referendum Uitvoeringscommissie

Om de werkzaamheden voor het houden van het referendum uit te voeren wenst de Referendumcommissie Bonaire 2009 de Eilandsraad aan te bevelen een Referendum Uitvoeringscommissie 2010 in het leven te roepen. Deze commissie zal belast dienen te worden met al wat nodig is om het referendum te organiseren. Te denken valt aan het onderhouden van contact met de Verenigde Naties voor de sanctionering, het voorbereiden en begeleiden van het voorlichtingsproces, het toezien op een deugdelijke financiële en werkelijke voorbereiding en uitvoering van het referendum.

In de commissie is kort gesproken over het profiel van de leden van deze Referendum Uitvoeringscommissie 2010. De commissie is van mening dat dit een apolitieke commissie moet zijn, in de zin dat er geen vertegenwoordigers van politieke partijen en bewegingen of pressiegroepen lid zouden behoren te zijn.

Wel waren leden van de commissie van mening, dat het wenselijk is dat er enige continuïteit is tussen het werk van de huidige Referendumcommissie Bonaire 2009 en de nog te vormen Referendum Uitvoeringscommissie 2010 (RUC). In het bijzonder heeft het lid Martha (ADB) aangegeven het belang in te zien om het lid Abdul (ATO) geplaatst te zien in de RUC.

Additionele kaders

De additionele kaders waarover het Referendumcommissie Bonaire 2009 zich heeft gebogen zijn in feite de operationele voorwaarden voor het houden van het referendum. Gezien de krappe tijd, kon deze commissie niet over elke mogelijke voorwaarde nadenken. Gekozen is om de meest fundamentele voorwaarden minstens te noemen en bij enige gedachtevorming bij de commissie om deze vooral met de Eilandsraad te delen. De heer Abdul (ATO) heeft enkele voorstellen gedaan op het gebied van juridische, technische, logistieke en organisatorische, personele en natuurlijk om alles te kunnen dekken de financiële kaders. Deze voorstellen zijn per acclamatie door de commissie aangenomen.

Juridische kaders

Betreffende de juridische kaders adviseert de commissie om een ontwerp 'Eilandverordening Referendum 2010' te doen opstellen waarin minstens de volgende punten worden geregeld:

- Datum referendum
- Criteria deelname aan het referendum (stemrecht)
- Vraagstelling van het referendum
- Toezicht Verenigde Naties en andere derden
- Drempel voor geldigheid van het referendum
- Stemmethode

Voor de inhoud van de eerste drie punten verwijst de commissie de lezer naar de desbetreffende onderwerpen in dit rapport. De commissie heeft de opvatting dat het referendum onder sanctionering van de Verenigde Naties dient plaats te vinden meerdere malen geuit en is zonder reserve van mening dat het Eilandgebied zich zal moeten inspannen om dit te bewerkstelligen. Het is voor de juridische grondslag van belang dit punt in de eilandverordening dat het referendum regelt op te nemen.

De commissie is van mening dat in de eilandverordening dient te worden opgenomen onder welke voorwaarden het referendum als 'geldig' wordt gekwalificeerd en wanneer niet. De geldigheidsvraag wordt meestal gekoppeld aan een opkomstpercentage van de gekwalificeerde deelnemers. De commissie adviseert om een drempel voor geldigheid op te doen nemen van minimaal de helft van degenen die gerechtigd zijn deel te nemen. Dit wordt vertaald in een opkomstpercentage van minimaal 51%.

Het is ook aanbevolen in de eilandverordening te doen opnemen op welke wijze de deelnemers hun keuze uitoefenen. Worden 'stemmachines' ingezet of wordt op papier met een rood potlood de keuze uitgebracht? De commissie adviseert dit eenduidig te regelen. Hiervoor kan natuurlijk advies, bijvoorbeeld bij Burgerzaken, worden ingewonnen alvorens de Eilandsraad het ontwerp behandelt.

Technische en logistieke / organisatorische kaders

De technische kaders hebben te maken met de techniek van het stemmen of het kiezen zelf, maar hebben ook voor een belangrijk deel te maken met aspecten van communicatie op een dergelijke dag. Toezichthouders, media en burgers zullen continu op de hoogte gehouden willen worden gehouden van de ontwikkelingen op de dag van het referendum.

De RUC zou een herkenbaar en vast kantoor moeten hebben waar vandaan zij opereert. Dit kantoor zou onafhankelijk en zelfstandig van het bestuurlijk apparaat van Bonaire moeten kunnen opereren. Een dergelijk kantoor, dat verder wordt aangeduid als 'hoofdkwartier' of de 'headquarters' van de RUC, is van essentieel belang voor het vertrouwen in het referendumproces. De commissie vindt dat minstens drie maanden vóór het referendum de RUC al dient te beschikken over deze headquarter. De headquarter zal dienst doen als de plek van waaruit informatie over het referendum wordt ingewonnen, verwerkt en geproduceerd en de centrale plek waar vandaan deze informatie zal worden gedeeld en verspreid.

Huisstijl referendum en RUC

Zoals hierboven is weergegeven, is de RUC de centrale 'eigenaar' van informatie over het referendum. Het is van het allergrootste belang dat de RUC daardoor voor de communicatie beschikt over een unieke en gepatenteerde huisstijl en logo, waarmee officiële informatie dat van de RUC uitgaat kan worden 'gewaarmerkt'. Dit verhoogt de zichtbaarheid maar ook de betrouwbaarheid van de informatieverschaffing naar de gemeenschap. Andere producenten van informatie over het referendum zullen niet van de huisstijl en van het logo gebruik mogen maken, waardoor informatie van officiële bronnen en van niet officiële met het zicht te onderscheiden zal zijn. Het is van belang deze strategie ook met andere media dan gedrukte en geschreven media te volgen.

De commissie adviseert de Eilandsraad om een PR bureau in te schakelen om het ontwerp van deze huisstijl en de media-identiteit van de RUC te helpen bedenken en produceren. Handhaving met behulp van mediabewaking en media-spotting is ook van essentieel belang.

Personele kaders

De commissie adviseert de Eilandsraad om de RUC te bezetten met zeven (7) personen. Voor de samenstelling wordt geadviseerd te denken aan twee (2) personen op voordracht van de vakverenigingen (in de commissie is de gedachte naar voren gekomen van één (1) vertegenwoordiger van de onderwijsvereniging en één (1) vertegenwoordiger van de gezamenlijke vakverenigingen), twee (2) personen op voordracht van het bedrijfsleven (gedacht kan worden aan Kamer van Koophandel en AKIB), twee (2) personen op voordracht van het Eilandgebied Bonaire en één (1) persoon op voordracht van de Raad van Kerken van Bonaire.

De commissie adviseert een profielschets op te stellen voor lidmaatschap van de RUC. De commissie vindt het van fundamenteel belang dat er geen actieve politici tot lid van de RUC worden benoemd. Voorts wordt geadviseerd een aantal personen met specifieke deskundigheid 'voor te schrijven'. Deskundigheid op de financieel-

economische, de juridische en op de management gebieden is volgens de commissie onontbeerlijk in de RUC.

Naast kwantiteit en kwaliteit van de leden is het ook van belang een fulltime secretaris met secretariaat aan de RUC toe te voegen. Deze zal gedurende de gehele periode dat de RUC functioneel is fulltime tot de beschikking van de RUC dienen te staan. Dit betekent dat de secretaris niet met andere werkzaamheden kan zijn belast gedurende het bestaan van de RUC. Het secretariaat dient te bestaan uit personen die vanuit het hoofdkwartier, de 'headquarter', de leden van de RUC dagelijks ondersteunen maar ook de gemeenschap kunnen bedienen met informatie en dienstverlening betreffende het te houden referendum.

Financiële kaders

Voor de RUC en voor andere processen verbonden aan het referendum dienen middelen beschikbaar te worden gesteld door het Eilandgebied Bonaire. De commissie geeft ter overweging om middelen te reserveren voor minstens de volgende punten:

- Vergoeding leden RUC, secretaris en medewerkers secretariaat voor minstens drie (3) en waarschijnlijk vier (4) maanden.
- Kosten hoofdkwartier, zoals huur gebouw of kantoor, apparatuur, communicatiemiddelen, beheer hoofdkwartier, voor de tijd van het bestaan van de RUC.
- Een intensieve en deugdelijke voorlichtingscampagne, voor minstens twee (2) maanden. Gedacht moet worden aan ruim voldoende middelen om de kosten te kunnen dekken voor een herkenbare huisstijl en het genereren, toegankelijk maken en verspreiden van objectieve en onpartijdige informatie. Toegang tot alle communicatiekanalen, zoals Internet websites, televisie- en radioprogramma's en informatiespots, advertenties in alle media, flyers, bulletins, billboards mag voor de RUC geen probleem zijn. Volgens de commissie zal slechts hiervoor al meer dan 200.000 NAf. te worden gereserveerd.
- Toezicht Verenigde Naties, waaronder het inschakelen van een vertegenwoordiger van deze internationale organisatie.
- Kosten organisatie en houden van het referendum, zoals alle werkzaamheden van Burgerzaken en andere diensten, departementen en organisaties.
- Kosten veiligheid, zowel bij de voorbereiding als bij het houden van het referendum. Gedacht dient te worden aan de vergoeding van kosten

voor politiewerk, SSV, VKB en andere veiligheidsdiensten die moeten worden ingeschakeld indien nodig. Allerlei maatregelen voor het bevorderen van de veiligheid en integriteit van het referendum moeten hierbij worden inbegrepen en begroot.

Tot slot

Als laatste gedachten wenst de commissie aan de Eilandsraad de volgende overdenkingen mee te geven. Het lid Abdul (ATO) heeft het advies willen meegeven dat het voor de Eilandsraad raadzaam is het referendum als 'raadplegend' of 'consultatief' te kwalificeren en dit op te nemen in de verordening dat het referendum regelt. Het lid Levenstone heeft als alternatief advies willen meegeven dat de Eilandsraad juist in de verordening opneemt dat het referendum verbindend zal werken.

De commissie verzoekt de Eilandsraad om de Referendumcommissie Bonaire 2009 haar leden ontslag te verlenen en de commissie te ontbinden nadat dit rapport aan de Eilandsraad is overhandigd.

Aanbevelingen in één oogopslag

De Referendumcommissie Bonaire 2009 wil onder deze rubriek de adviezen die zij voor de Eilandsraad van het Eilandgebied Bonaire heeft geformuleerd zo kernachtig mogelijk weergeven.

1. Referendumdatum: 15 januari 2010.
2. Vraag referendum:
 - Laso direkto ku Hulanda mester ta un asosashon liber na lugá di integrashon?

Si No
 - Moet de directe band met Nederland een vrije associatie zijn in plaats van integratie?

Ja Nee
3. Regeling voor deelname (stemrecht) aan het referendum, op te nemen in de verordening dat het referendum regelt:

‘Aan het referendum kan worden deelgenomen door degenen, die 50 dagen voor de datum van het referendum 5 jaar onafgebroken ingezetenen zijn van Bonaire, mits zij Nederlander zijn en op de dag van het referendum de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt’.

‘Niet-Nederlanders kunnen eveneens deelnemen aan het referendum, mits zij 50 dagen voor het referendum 10 jaar onafgebroken ingezetenen zijn van Bonaire en op de dag van het referendum de leeftijd van achttien jaar hebben bereikt.’
4. Bepaal een geldigheidsdrempel voor het referendum bij een participatie van minimaal 51% van de stemgerechtigden.
5. Instellen van een ‘Referendumuitvoeringscommissie Bonaire 2010’ (RUC) met zeven (7) leden, een eigen onafhankelijk hoofdkwartier en fulltime secretariaat.
6. De RUC belasten met minstens de volgende taken:
 - a. Begroting opstellen
 - b. Informatievoorziening verzorgen

- c. Referendum voorbereiden
 - d. VN sanctionering regelen
7. De in dit rapport aangegeven kaders voor het houden van het referendum laten vervullen door de RUC en hierdoor laten onderzoeken welke andere kaders vervuld moeten worden.
 8. Het referendum in de verordening expliciet als 'raadplegend' dan wel als 'verbindend' kwalificeren.
 9. De leden van het Referendumcommissie Bonaire 2009 ontslag verlenen en de commissie ontbinden.